రెండోవైపు

న్యూ ఢిల్లీ. డిశంబరు 31.

ఆదివారం. మధ్యాహ్నం 2 గంటలు.

భోజనం చేసివచ్చి, హోటల్ ముందు నిలబడ్డాను. హన్స్‌ప్లాజా. నా మకాం కూడా అక్కడే. జనవరి ఒకటినుంచీ ఒక సెమినార్‌లో పాల్గొనేందుకు వచ్చాను. ఏర్పాట్లన్నీ ఆఫీస్ వారివే కావడంతో వసతి, భోజనం అదే హోటల్లో కుదిరినై.

తలకి మఫ్లర్ చుట్టుకున్నాను.

చలి వణికిస్తోంది. నీలంగా పొరలు పొరలుగా, దట్టంగా మంచు తెరలు తెరలుగా చల్లటిగాలి. పలచపలచగా వుంది జన సంచారం. వార్ధక్యంతో ముడతలుపడ్డ చర్మంలా— దూరంగా రోడ్డు. జలతారు మేలిముసుగులోని ముగ్ధ మోములా భవనాలు. పగలే చీకట్లు కమ్మిన చిత్రమైన వాతావరణం.

టాక్సీని పిలిచి ఎక్కికూర్చున్నాను. కరోల్ బాగ్‌లో దిగి, మిశ్రా యింటికి వెళ్లాను. ఢిల్లీలో మా కంపెనీ బ్రాంచికి మేనేజర్—మిశ్రా. కాఫీ ఫలహారాలతోపాటు, ఆఫీస్ వ్యవహారాల్ని కూడా సేవించి బయట పడ్డాను.

నాలుగున్నరైంది. నడక మొదలెట్టాను. ఇలాంటి చల్లటి వాతావరణంలో నడవడం నాకెంతో యిష్టం. దానికి తోడు—ఇలాంటి మహానగరాల్లో షాపుల్ని, జనాన్ని, వారి జీవనాన్ని, వేషభాషల్ని పరిశీలిస్తూ, వీలైతే ఒకరిద్దరితో మాట్లాడుతూ తిరగడం నా అలవాటు. అందుకనే, మిశ్రా నాతో వస్తానన్నా రానీయలేదు.

అక్కడక్కడా ఆగుతూ, పాంచ్‌కుయా మార్గ్‌లో ఫర్నిచర్ షాపులు చూసుకుంటూ కన్నాట్‌ప్లేస్‌కి వచ్చాను. పాలికాబజార్‌లో కొంతసేపు తిరిగేను. మా మనవడికి ఆటవస్తువులూ, ఇద్దరు మేనకోడళ్ళకి సల్వార్‌కమీజ్‌లూ, మా చిన్నబ్బాయికొక బ్లేజరూ కొనడం అయింది. పాలికా బజార్‌నుంచీ బయటికివచ్చి రోడ్డుదాటాను. జీవన్‌భారతి భవనాన్నిచూసి, మలుపు తిరిగి జనపథ్‌కి వచ్చాను. మా ఇంట్లో ముందు హాల్లోకి ఒక చిన్న తివాచీని తెమ్మని ఇల్లాలి చెప్పిన విషయం గుర్తుకొచ్చింది. అంగళ్ళని చూస్తూ నడవసాగాను. పేవ్‌మెంట్‌ని అనుకునే షాపులు. విదేశీయుల్ని ఆకర్షించే హస్తకళా వస్తువులూ, దుస్తులూ వున్న దుకాణాలే ఎక్కువ. ఆ తర్వాత చాలా రోడ్లు

తిరిగా—నడుస్తున్న వాణ్ణి తక్కున ఆగిపోయాను. ఎదురుగా తివాచీలూ చద్దర్‌ల దొంతర!

చిన్న తివాచీ కావాలని షాప్ అతన్ని అడిగాను. తెలుగులో.

"గాయత్రీ — ఈయనకి తివాచీ కావాలిట చూపించు" తెలుగులో చెప్పాడు అతను.

"మీరు తెలుగువాళ్ళా?" అడిగాను ఆశ్చర్యంతో, సంతోషంతో.

"అవును" అని "ఎక్కణ్ణుంచీ వచ్చారు మీరు" ప్రశ్నించాడు. సమాధానం చెప్తూ అతన్ని పరీక్షగా తేరిపార చూశాను.

"నువ్వు .... నువ్వు .... రాఘవ కదూ?" అప్రయత్నంగా నా నోటిలోనుంచీ వెలువడినై ఈ మాటలు.

అతనూ నన్నిప్పుడు పరీక్షగా చూశాడు. "అరే— మూర్తీ—నువ్వా అంటూ నా చేతిని తన చేతిలోకి తీసుకున్నాడు ఆప్యాయంగా. స్టూలుమీద కూర్చోబెట్టాడు.

ఆ తర్వాత కుశల ప్రశ్నలూ, పరామర్శలూ సాగినై. గాయత్రికి నా గురించి చెప్పాడు, ఒక్క ముక్కలో — 'బాల్యమిత్రులం' అంటూ. "గాయత్రి మా పెద్దమ్మాయి. బి. ఏ. అయింది." అని నాకూ ఆమెని పరిచయం చేశాడు.

టీ వచ్చింది. టీ తాగుతూ ఆ షాపుని వివరంగా చూశాను. అంతా కలిపి ఒక మంచం పెట్టు జాగా. కొట్టు నిండా వస్తువులు. సరుకంతా భారీగా క్రిక్కిరిసి వుంది. పొడవుగా మూడు స్టూల్స్ పట్టే నడవా. దానిముందే డెకలామ్‌తో సన్నని టేబుల్. దానివెనగ్గా రాఘవ కూర్చునేందుకు కుర్చీ. గోడకి అల్యూమినియం ర్యాక్‌లు బిగించేసి వున్నాయి. వాటినిండా అమ్మకానికి పెట్టిన వివిధ వస్తుసంబారం.

టీ పూర్తి చేసి, స్టూల్‌ని పక్కకి లాక్కుని కూర్చున్నాను. కొనుగోలుదారులు రాసాగారు. రాఘవా, గాయత్రీ—ఇద్దరూ అమ్మకంలో నిమగ్నమయ్యారు.

గాయత్రి కేసి చూశాను. చాలా చలాకీపిల్ల, ఉత్సాహంగా హిందీలో, ఇంగ్లీష్‌లో చక్కని ఉచ్చారణతో అనర్గళంగా మాట్లాడుతోంది. చక్రాల్లాంటి కళ్లు తిప్పుతూ, అందమైన చిరునవ్వుతో — వస్తువుల నాణ్యత గురించి వివరిస్తోంది. సెలయేటి గలగల స్ఫురించింది నాకు. ఆమెకి పాతికేళ్లు వుంటాయనిపించింది. పచ్చటి శరీరఛాయ. అందమైన కన్నుముక్కు తీరు. ఉంగరాలజుట్టు. వదులుగా జడ. పంజాబీడ్రెస్ పైన పూర్తిచేతుల స్వెట్టర్. మెళ్లో సన్నని బంగారు గొలుసు. మధ్య మధ్య ఆ గొలుసుతో ఆడుకుంటూ ఆమె మాట్లాడే తీరు విలక్షణంగా వుంది. నలుగురైదుగ్గురు అమ్మాయిలు — గాయత్రి నవ్వుతో

శ్రుతి కలిపి ఏదో మాట్లాడుతున్నారు. వాళ్ల చేతుల్లో ఇత్తడి బవల్స్, వాల్ ప్లేట్స్, ద్వారాలకి వ్రేలాడదీసే పూసల దండలు వున్నై. ధరలు అడిగారు. గాయత్రి విడివిడిగా—వివరంగా చెప్పింది. క్షణాల్లో ఆ నలుగురి ముఖకవళికలూ మారినై. బేరం చేశారు. కుదరలేదు. బయటికి నడిచారు.

వెళ్తూ వెళ్తూ చాలా కోపంగా, కసిగా వాళ్లల్లో వాళ్లు తిట్టుకుంటున్నారు. నాకు కొన్ని మాటలు వినిపించినై. ఆ భాష కన్నడం కావడం నాకు కన్నడం వచ్చివుండటం యాదృచ్ఛికం. ‘ ఇంత దురాశ పనికిరాదు. నాలుగురెట్లు ఎక్కువ. దారుణం. దోపిడి. ’

ఒకమ్మాయి మరింత ఉద్రేకంతో శపిస్తోంది, “ ఈ పాపపు సంపాదనతో చివరికి వీళ్లంతా అడ్డమైన రోగాలతో ఛస్తారు. ”

నాకు మనస్సు కలుక్కుమంది. రాఘవకేసి పరికించాను. పూర్తిగా బట్టతల—అస్తవ్యస్థంగా దర్భపరకల్లా నిలిచిన నాలుగు వెంట్రుకలు తెల్లబడి నిలిచివున్నై. పచ్చబడిన పళ్లు. గుంతలు పడిన దవడలు. లోతుకుపోయిన కళ్లు. ఆ కళ్ల క్రింద నల్ల చారలు. తెల్లపైజమా, లాల్చీ, లాల్చీపైన వేస్ట్ కోట్. వాటి లోపల్నుంచీ ఉబికివచ్చిన బొజ్జ!

కొట్లోరద్దీ ఎక్కువైంది. పేపర్ చూస్తూకూర్చున్నాను.

ఉన్నట్టుండి ఏవో మాటలు గట్టిగా వినపడితే—అటు చూశాను.

రాఘవతో ఎవరో వాదులాడుతున్నారు. సారాంశం గ్రహించాను. ఖేరమాడిన పెద్దమనిషితో 'క్యా—దిమాక్ ఖరాబ్ హువా ? ' అని ఏదో గొణిగాడట రాఘవ. అతను–వెనకా ముందూ ఏడేడు తరాలు కలిపి ఏదో మాట్లాడుతున్నాడు. "అరె....ఛల్....ఛల్...." అని జబర్దస్తీగా సమాధానం చెప్తున్నాడు రాఘవ. అతను బయటికి నడిచాడు.

ఉక్రోషంతో ఉడికిపోతూ, "సూపర్ బజార్లో రెండు వందలు చెప్పిన ఆర్టికల్‌కి నాలుగొందల పాతిక చెప్తున్నాడు డర్టీ ఫెలోస్....వీళ్ళందర్నీ నడిబజార్లో నిలబెట్టి కాల్చేయాలి. డబ్బా—చిల్లపెంకులా ? కళ్ళుపోయి ఛస్తారు—ముండా కొడుకులు. లేదా ఏ రౌడీగ్యాంగో దోచుకుపోతారు." అనుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు

నాకు మనసంతా కలచినట్లయింది. ముళ్ళమీద కూర్చునట్టు అనిపించింది. "ఇది రోజూ వుండే భాగోతమే. టీ తాగుతావా ?" అని నవ్వుతూ అడిగేడు రాఘవ. వద్దన్నాను. "ఆ తిట్లన్నీ మాకు దీవెన" అని "జేబులో డబ్బులుండవ్ అసలు. వెధవ ఎంక్వయిరీలు చేస్తూ, రేటు చెప్పంగానే గుడ్లు తేలేస్తారు" అన్నాడు.

నేను టైమ్ చూసుకున్నాను. ఐదూ ఇరవై.

"నువ్ హోటల్‌కి వెళ్ళివచ్చేయ్. మా ఇంటికి వెళ్దాం. రేపు ఉదయం తిరిగిరావచ్చు."

రాఘవకు నేనేదో చెప్పబోయాను. "అరె భాయ్, కుంటిసాకులేవీ చెప్పకు. లేదా వో పని చెయ్. ఇదిగో అడ్రస్. మద్రాస్ కేఫ్ వెనకాల 854 నెంబర్ పట్టుకో. జనక్‌పురి సి బ్లాక్స్ అని అడుగు. అక్కడ దిగితే చాలా దగ్గర" అని విజిటింగ్ కార్డ్ చేతిలో పెట్టాడు.

నేను లేచి బయటికి వచ్చేశాను—ఇద్దరికి చెప్పి.

రూమ్‌కొచ్చి పడుకున్నాను. రాఘవ గురించిన ఆలోచనలు నన్ను చుట్టుముట్టినై.

మావి పక్క పక్కన ఇళ్ళు. మా అమ్మ రాఘవవాళ్ళ అమ్మ తల్లీ తోడుగా వుండేవాళ్ళు. మే మిద్దరం వొకే స్కూలు పిల్లలం ; ఒకే జట్టువాళ్ళం.

ఆరోజు నాకు బాగా గుర్తు. మేము తొమ్మిదో తరగతిలో వున్నాం. వినాయకచవితి ఇంకో రెండ్రురోజు లుంది. ఆరాత్రి—ఊళ్ళో జనమంతా రాఘవావాళ్ళ ఇంటిముందే వున్నారు. పెద్ద పంచాయతీ ; గొడవ. జరిగిందేమిటంటే—పక్కవాళ్ళ దొడ్లో కొబ్బరిగెలలు దించి అప్పటికప్పుడే ఎవరికో అమ్మేశాడు, రాఘవ. విషయం బయటపడింది. యాగీ మొదలైంది.

రాఘవ తండ్రి రాక్షసుడే అయిపోయాడు. వాణ్ణి చితకబాదాడు.

మర్నాడు లేచిచూస్తే—రాఘవ లేడు. అంతే—మళ్ళీ ఇన్నేళ్ళకి, ఇక్కడ—ఇలా కనిపించాడు. రాఘవ తండ్రి చనిపోవడం, ఆ తర్వాత వాళ్ళమ్మ తన అన్న దగ్గరికి వెళ్ళిపోవడం మాత్రం నాకు తెలుసు.

ఆలోచనల్తోనే కునుకు పట్టింది !

♦ ♦ ♦

రాఘవ ఇల్లు చేరడమేమీ కష్టం కాలేదు. గేటు తీయఁగానే చక్కటి పూలతోట. అది దాటి నడిస్తే నాలుగడుగుల్లో పోర్టికో. దాన్ని ఆనుకుని చిన్న వరండా, సింహద్వారం. కాలింగ్‌బెల్ శబ్దానికి గాయత్రే వచ్చి తలుపు తీసింది. "ఆవో—భాయ్" అంటూ ఎదురు వచ్చాడు, రాఘవ.

హాల్లో కూర్చున్నాం. పెద్ద హాలు. తీర్చిదిద్దినట్లు వస్తువులన్నీ చక్కగా అమర్చివున్నై. టీవీ ; సోఫాలు ; వో పక్కన డైనింగ్ టేబుల్, ఆరు కుర్చీలు ; దాన్ని ఆనుకుని బుక్ షెల్ఫ్, షోకేస్ ; దానిమీద స్టీరియో డెక్, గోడలకి చక్కటి వర్ణచిత్రాలు, వాళ్ళ కళాభిజ్ఞతని తెలుపుతూ హాలు మధ్యగా అందమైన చాండ్లియర్ వ్రేలాడుతోంది.

జ్యూస్ తాగుతుండగా కుటుంబ సభ్యుల్ని అందర్నీ పరిచయం చేశాడు రాఘవ. అతని తల్లి అతని దగ్గరికి

చేరింది. భార్యా, నలుగురు ఆడపిల్లలూ—అంతా కలుపుగోలు మనుషులు. అక్కడే కూర్చున్నారు. రాఘవ తల్లి పాత సంగతుల్నీ, జనాన్నీ—నాముందు నెమరు వేసుకుంది.

ఆ తర్వాత ఇల్లంతా చూపించాడు. తను చేసిన ప్రస్థానం గురించీ వివరంగా చెప్పాడు. ఎవరెవరు ఎలా ఎలా సాయపడ్డారో, తాను వ్యాపారంలో ఇంత గడించడానికి ఎంత కష్టపడ్డాడో—అన్నీ వివరించాడు.

భోజనాలకి కూర్చున్నాం. "నీకు తెలీని నా కథని విన్నావ్ కదా. ఇప్పుడు నీ గురించి నువ్ ఆలోచించుకో మూర్తీ. పెద్ద ఆఫీసర్వైనావు బాగానే వుంది. కానీ, నీ ఆర్థిక పరిస్థితిలో ఏ మార్పూ లేదు గదా. కనీసం వుండటానికో గూడు కూడా ఏర్పాటుచేసుకోలేకపోయానని చెప్తున్నావ్ గదా. పల్లెలో ఇల్లు వున్నా లేనట్లే, దాన్ని మీ బాబాయిలు నీకు మిగల్చరు గదా. మరి ఎందుకొచ్చిన చదువులూ, ఉద్యోగాలూ అంట. నా విషయమే చూడు. చదువు లేకుండా వ్యాపారంలో దిగబట్టే గదా ఇవాళ ఇంతవాణ్ణి కాగలిగాను. నిజమే నంటావా ?"—రాఘవ ఒకటే గర్వంగా చెప్పుకుపోతున్నాడు.

గాయత్రి మధ్యలో కల్పించుకుంటూ అంది, "సరేలే, నీ వ్యాపార దక్షతా, ప్రతాపమూ ఏకరువుపెట్టి బోర్ కొట్టకు అంకుల్ కి".

" ఒక్కమాట నిజం మూర్తీ, ఎదుటివాణ్ణి ఎక్స్ప్లాయిట్‌చేయ గలిగే కెపాసిటీ మనకుంటే చాలు— వ్యాపారంలో విజయం సాధించినట్లే. నీకు ఆ తెలివితేటలు వుంటే—వాడి ఏడుపు వాడు ఏడుస్తూనే వుంటాడు, మన పైసలు చెల్లించి పోతాడు. వ్యాపారంలో రిస్కు ఎక్కువే. అందుకనే సాధ్యమైనంత ఎక్కువ లాభాన్ని గడించడమే ధ్యేయంగా వుండాలి. అప్పుడే అన్ని నష్టాలూ తట్టుకోగలం.

రెండో అమ్మాయి-సరళ-అన్నది, "డాడీ. నీ పోకడ చూస్తే అంకుల్‌ని కూడా బుట్టలో వేసేట్టున్నావ్. అక్క చెప్పింది – అసలాయన తివాచీకోసం మన షాప్‌లో కొచ్చాడని ! "

అందరమూ నవ్వుకున్నాం. భోజనాలు అయినై. టీవీలో కార్యక్రమాలమీద జోక్‌లు వేశారు పిల్లలు. మరో కొద్దిసేపు సరదాగా గడిచింది. రాఘవ తల్లీ, భార్యా కూడా భోజనం ముగించారు.

నేను ఏదో మేగజైన్ తిరగేస్తూ కూర్చున్నాను. పిల్లలు ఒక్కొక్కరే లోపలికి వెళ్ళిపోయారు. మౌనంగా కొద్దిసేపు గడిచింది. రాఘవ కూడా లేచాడు. "అమ్మ ఇక్కడే ఈ సోఫా వాల్చుకుని పడుకుంటుంది. అదిగో— ఆ గదిలో పడుకో నువ్" అంటూ రూమ్‌కేసి చూపించాడు. అలాగే అన్నట్లు తల వూపాను.

" ఉదయాన్నే చాలా ఎర్లీగా లేస్తాను నేను " అన్నాను.

“ ఫర్వాలేదు. నేనూ అంతే. ” అని “కాఫీనా, టీనా ? ” అని అడిగాడు.

“ కాఫీయే—ఐదున్నరకి చాలు.” చెప్పాను.

“ అలాగే ” అని “ విన్నావుగా సుగుణా ” అటూ భార్యనీ హెచ్చరించి కదిలాడు రాఘవ. ఆమె సన్నగా నవ్వింది. “ ఫ్రిజ్‌లో పాలు ఇరవైనాలుగు గంటలూ సిద్ధం. కాఫీకేం ప్రాబ్లమ్ లేదు. ఏ టైమ్‌కైనా రెడీ ” అంది.

కొద్ది సేపయింది. రాఘవ తల్లీ నేనూ మిగిలేము హాల్లో. ఆమె మళ్లీ నా గురించిన వివరాలన్నీ అడిగింది. అమ్మాయి పెళ్లి చేసేశామనీ, ఆమె కొక పిల్లవాడనీ, అబ్బాయిలిద్దరూ చదువుల్లో వున్నారనీ చెప్పాను.

“ చిన్న వయస్సులోనే మనవణ్ణి ఎత్తుకున్నందుకు సంతోషం—నాయనా ” అని వో క్షణం ఆగింది. ఆమె మొహం విషణ్ణమైంది. “ అందరికీ ఆ అదృష్టం వుండదు బాబూ. మా గాయత్రికీ పెళ్లి చేశాము. కానీ.... ”

నేను ఉలిక్కిపడ్డాను. సర్దుకు కూర్చుని ఆమెకేసి చూశాను. “ అవును, వైభవంగా జరిగింది పెళ్లి. మూణ్ణిద్దర్లలోనే కార్యంకూడా అయింది. నాలుగోరోజు రాత్రే ఆ అబ్బాయి గుండెపోటుతో పోయాడు” చెప్పింది.

నాకు గుండెపిండినట్లైంది. నోట మాట రాలేదు. గాయత్రి — సెలయేటి గలగల. ఇంతటి గరళాన్నీ గొంతున పట్టిన స్థిత ప్రజ్ఞురాలా ఆమె ? ఆశ్చర్యపోయాను.

ఆమె చెప్పుకుపోతోంది, "వాడివరకూ వాడి సంగతే చూడు. డయబిటిస్ వుంది. బీ. పీ. వుంది. అల్లుడు పోగానే సుగుణకి హార్ట్ఎటాక్ వచ్చింది. తట్టుకుంది. పురుగుమీద పుట్రలా ఈ ఇంటి వ్యవహారమంతా వో పెద్దగాథ. బోలెడంత డబ్బుపోశాం. అమ్మిన వాడు రిజిష్టర్ చెయ్యేడు. నాలుగేళ్లవుతోంది. చివరికేమవుతుందోనని అందరి మనసుల్లోనూ వొకటే బెంగ. ఆత్మీయంగా మాట్లాడుకునేందుకు మనిషి లేడు. చెప్పాడుగా. కోడలువైపు ఎవరూ లేరు. ఆమె — వీడికి షాప్ ఇచ్చిన పెద్దమనిషికూతురు. వాళ్ల దసలు మద్రాసు. మాతోనే వుండేవాడు. పోయి పదేళ్లయింది. వీటన్నిటికీతోడు ఊరి పరిస్థితి చూశావుగా ఆ షాపుకి ఎప్పుడేమవుతుందోనని ఒకటే దిగులూ, భయం. "

పడుకుని దుప్పటికప్పుకుంటూ మళ్లీ అన్నది 'ఎంతో కష్టపడ్డాడు. ఇంత సంపాదించి ప్రయోజకుడు అయ్యాడు గానీ, రాఘవకి సుఖం లేదు మూర్తీ — నిజం" ఆమె స్వరంలో ఎంతో బాధా, ఆవేదనా: పగిలిన గొంతులో దుఃఖం, మనస్తాపం !

క్షణాలతర్వాత — నెమ్మదిగా లేచి వెళ్ళి నా గదిలో పడుకున్నాను. ఏవేవో దుష్ట సంఘటనలు మనసులో మెదిలినై. రాఘవ షాప్‌లో నేను చూసిన కొనుగోలు దారులంతా కళ్ళముందు మెదిలారు. హఠాత్తుగా—వాళ్ళ తిట్లూ శాపనార్థాలూ నా చెవుల్లో మార్మోగినై. ఆ వెంటనే రాఘవ మాటలు గుర్తు కొచ్చినై — " ఆ తిట్లన్నీ మాకు దీవెనలే! "

నిజంగా అవన్నీ దీవెనలా?

ఆలోచనలతో నాకా రాత్రి దుర్దినంగానే మారింది.

♦ ♦ ♦

ఇంతవరకే చెప్పాల్సి వుంటే, నేనీ కథని వ్రాసివుండే వాడినే కాదు. ఆపైన జరిగింది చెప్తాను.

తెలతెలవారుతుండగా — ఇంట్లో అదో విధమైన వాతావరణం చోటు చేసుకుంది. అంతా హడావిడిగా కనిపించింది. అయినా ఆ హడావిడిలో ఏదో దురూహ్యమైన నిశ్శబ్దం! అందరి మొహాల్లోనూ విషాదం; మనసుల్లో పునాదులు క్రుంగిపోయిన ఛాయలు; మాటల్లో నిశ్వాసాల ఎడారి సెగలు!

గుడ్ల నీరు గుడ్లకుక్కుకుంటూ నిదానంగా చెప్పింది రాఘవ తల్లి, " తెల్లవారు ఝామున ఏదో గలాటా జరిగిందిట. మన షాపు కూడా తగలబడిపోయిందిట. గాయత్రీ, రాఘవా—అక్కడే వున్నారు. "

నేను అవాక్కయిపోయాను!